

Міністерство культури та інформаційної політики України
Департамент культури ВО КМР (КМДА)

Музей історії Десятинної церкви

онлайн виставка

«З плеяди київських фотографів
другої половини ХІХ ст.»

Київ 2023

AlinaBurr

Історія становлення київської фотографії пов'язана з іменами фотографів-аматорів, які залишили по собі сотні світлин, що зберегли візуальний образ Києва понад 150-річної давнини. Вони знімали чудові краєвиди, пам'ятки архітектури, міські панорами, історичні місця, будинки, церкви та монастирі, вулиці, базари, навчальні заклади, театри, сценки з міського життя тощо. Одним з перших київських фотографів був професор Університету Святого Володимира Григорій Чугаєвич. Більшість його знімків дуже виразні, бо, на відміну від світлин фотографів-професіоналів, вони не були трафаретними. Ось як писав киевознавець,

колекціонер Олексій Симзен-Сичевський 1928 року: «Він знімав Київ з найрізноманітніших позицій, видираючись в такі місця, що за їх професіоналістів ніколи-б і не подумали <...> у своїх знімках він виявив багато смаку та дійсного зацікавлення до міста. Лише завдяки йому збереглося багато таких куточків, перспектив та панорам старого Києва, що без нього-б щезли без сліду».

Григорій Чугаєвич. Вид на Поділ від Трьохсвятительської церкви

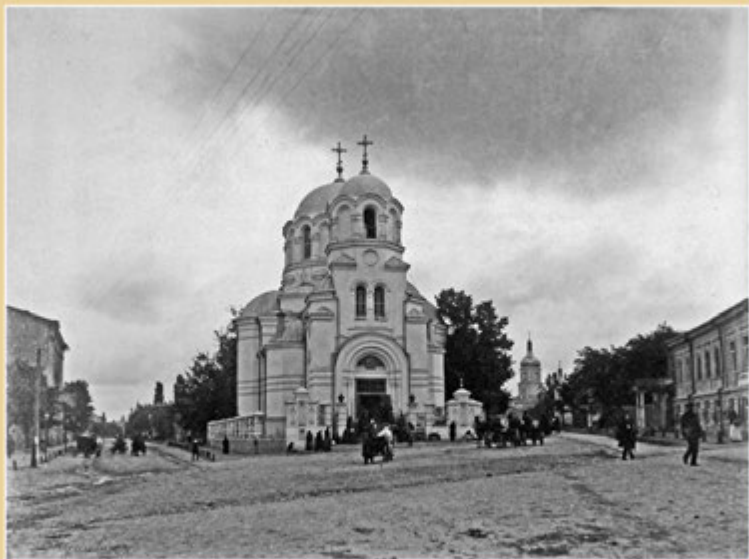
Григорій Чугаєвич. Вид на старе місто з Олександрівської вулиці

Григорій Чугаєвич. Вид на старе місто із Царського (Купецького) саду

Григорій Чугаєвич. Міська дума

Григорій Чугаевич. Стрітенська церква

Григорій Чугаєвич. Вид на урочище Гончарі-Кожум'яки та Флорівську гору

Григорій Чугаєвич. Шекавицьке кладовище

Серед піонерів київської фотосправи слід відзначити Дмитра Біркіна – начальника Київського окружного військово-інженерного управління. Він брав активну участь в облаштуванні системи водопостачання в Києві, під його особистим наглядом споруджувалися всі фортечні споруди. Д. Біркіна називали «королем видової фотографії Києва» 60-х років XIX ст., він винайшов спеціальний фотоапарат для нівелювання та зйомок місцевості. Його найцінніші знімки: Хрещатицька площа, Аскольдова могила, Поділ, Ланцюговий міст, дача князя І. І. Васильчикова та ін.

Дмитро Біркін. Вулиця Володимирська

Дмитро Біркін. Вид на Поділ із Царського (Купецького) саду

Дмитро Біркін. Вулиця Інститутська та Інститут шляхетних дівчат

Дмитро Біркін. Миколаївський ланцюговий міст

Дмитро Біркін. Пам'ятник Магдебурзькому праву

Дмитро Біркін. Руїни Золотих воріт

Дмитро Біркін. Києво-Печерська лавра, церква Різдва Богородиці
на Дальніх печерах

Кінець 60-х – початок 70-х років XIX ст. вважається розквітом видової фотографії. Це значною мірою сприяло розвитку поліграфічної справи: види Києва публікували в журналах, друкували на листівках. Найбільшу кількість фотолистівок видано в друкарнях Стефана Кульженка та Леона Ідзіковського. Київські фотомайстри нерідко вміщували свої знімки в альбоми, виготовляли на замовлення як «святыни и достопримечательности» і продавали на київських контрактах,

у книгарнях або просто на Хрещатику з лотків. Зросла кількість фотомитців (Б. Захаревич, І. Чехович, І. Гудовський, Ф. Левдик, К. Воюцький, М. Грос та ін.), з'явилися фотоательє.

Наприкінці 1860-х років у Києві вже нараховувалося близько 20 фотомайстерень. 1 грудня 1865 року було відкрито фотостудію Франца (Франсуа) Карловича де Мезера на розі Хрещатики та Прорізної. Родом з Волині, він навчався мистецтву у Відні, а в 1850-х переїхав у Київ і захопився фотографією. Це був найвидатніший з київських професіоналів, який знімав не лише краєвиди Києва, а й портрети столичних знаменитостей. Він створював розкішні фотоальбоми міста в шкіряних палітурках і дарував їх імператору, за що удостоївся звання «Фотограф його імператорського двору». В ательє на Хрещатику знімалася вся київська знать, через нього пройшло кілька поколінь киян. Мезер дружив з Лесею Українкою та Миколою Бердяєвим, був членом Літературно-артистичного товариства.

Франц де Мезер. Вид на Андріївську церкву із Замкової гори

Франц де Мезер. Вид на Університет Святого Володимира від Бессарабської площі

Франц де Мезер. Гора Щекавиця

Франц де Мезер. Царська площа

Франц де Мезер. Вид на Хрещатик від Царської площі

Франц де Мезер. Миколаївський ланцюговий міст

Талановитим фотографом-портретистом був Іван Гудовський. Уродженець полтавського містечка Пирятин, він 1846 року перебрався в Київ, де відкрив власне фотоательє на нинішньому Майдані Незалежності. Іван Гудовський навчався живопису в Києво-Печерській лаврі, а згодом у Санкт-Петербурзі в Академії мистецтв. Там він познайомився з Шевченком. На початку серпня 1859 року після арешту під час перебування Шевченка в Україні Іван Гудовський на кілька днів забрав поета «на поруки». Приятелі відвідали Володимирську гірку, набережну Дніпра. Завітали й до Києво-Печерської лаври. Шевченко змалював краєвид Дальніх печер і Надвірну браму, Іван

зробив кілька фотосвітлин. Шевченко тричі фотографувався в Івана Гудовського того року. На першому знімку він сидить на стільці у білій сорочці з темною краваткою і в темному піджаку. За цією фотографією художник Григорій Цисс 1929 року виконав портрет олією. На другому – сидить на стільці біля столу в білому полотняному костюмі з палицею в руках. Третє фото – погрудне, Кобзар також у білому костюмі з нахиленою вліво головою. Саме з цієї світлини він 1860 року виконав офортний автопортрет.

Одним із представників блискучої плеяди київських фотографів кінця ХІХ – початку ХХ ст. був учень Ф. К. де Мезера Влодзімеж (Володимир) Висоцький. Він народився на Волині, але більшу частину життя прожив у Києві, де 1873 року відкрив фотоательє на розі Лютеранської та Хрещатика. У 1882 році В. Висоцький завоював срібну медаль на виставці в Москві, потім отримав царські дарунки за фотороботи для членів імператорської сім'ї. Він мав титул офіційного фотографа Київського університету, а також удостоївся звання «Придворний фотограф Її Імператорської Величності Вели-

кої княгині Олександрі Петрівни». Був віце-президентом Київського технічного товариства. Види Києва В. Висоцький почав знімати у 80-х роках ХІХ ст. Він сфотографував багато київських споруд, крім того, зробив портрети відомих діячів української культури, з якими мав дружні стосунки: 13-річної Лесі Українки в народному вбранні, Володимира Антоновича, шлюбне фото Івана Франка з дружиною та багатьох інших. Також він був поетом, представником «української школи» в польській літературі.

Влодзімеж Висоцький. Вид на Києво-Печерську лавру

Влодзімеж Висоцький. Софійська площа

Влодзімеж Висоцький. Київський трамвай

Входъ въ Купеческій садъ.
L'entrée du jardin du Club des Commerçants.

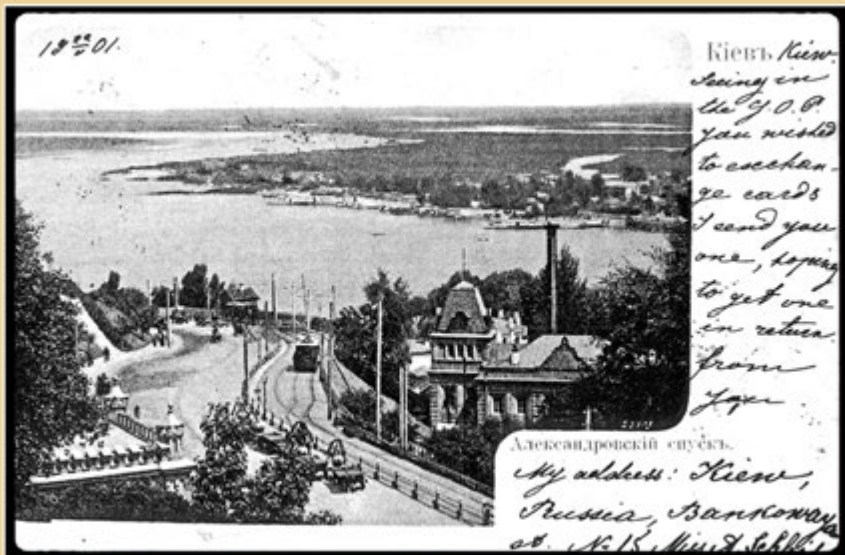
Київъ — Kiev.

Влодзімеж Висоцький. Вхід у Купецький сад

Дмитро Марков
Думська площа

Наприкінці 60-х років XIX ст. популярним було фотоательє Тимофія Маркова на Хрещатику. У 1895 році його син Дмитро Марков, перейнявши від батька мистецтво фотографування, також відкрив фотоательє на Хрещатику, де, окрім світлин, видавав листівки з краєвидами Києва. Він використовував усі наявні на той час способи збільшення продажу: дешевий масовий друк, яскраві фарби, нанесення всіляких написів на зображення. Відомі нам картки «Красавець Киев шлет Вам привет» – це продукція його видавництва.

Дмитро Марков. Олександрівський узвіз

Дмитро Марков. Політехнічний інститут

Йосип Кордиш
Вид на старе місто з Царського
(Купецького) саду

Відомим фотографом був Йосип Кордиш. Фотографувати почав у 1860-х. Був штатним фотографом Київського університету Святого Володимира та членом Південно-Західного відділу Імператорського географічного товариства. Київське ательє Кордиша розташовувалося на Володимирській вулиці, згодом – на Хрещатику. У 1870-х роках він почав робити дуже модні на той час стереоскопічні київські види. Також він в студійних умовах створював художньо-документальні портрети народних типажів з вулиць міста.

Йосип Кордиш. Залізничний вокзал

Йосип Кордиш. Десятинна церква

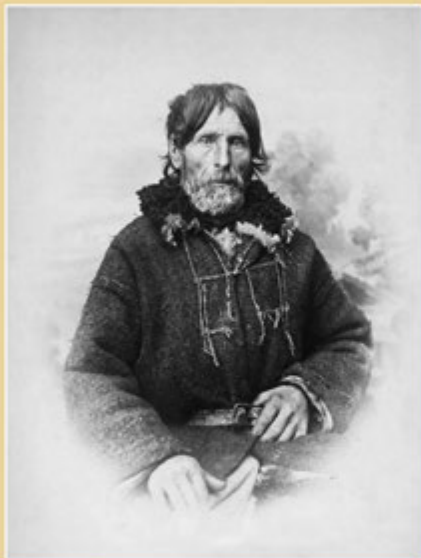
Йосип Кордиш. Вид на Хрещатик з вул. Васильківської

Йосип Кордиш.
Пам'ятник Магдебурзькому праву

Йосип Кордиш. Михайлівський Золотоверхий монастир

Йосип Кордиш. Народні типажі

Популяризації і поширенню художньої фотографії сприяла діяльність відомого видавця і українського друкаря Стефана Васильовича Кульженка. Поліграфічний комплекс Кульженка об'єднував власне друкарню, дві словолитні, літографію, стереотипію, фототипію, гальванопластикову майстерню. Будучи одним із перших, хто освоїв друк кольорових фотоілюстрацій, Кульженко на найкращому для свого часу рівні випускав найскладніші видання (наприклад, книга «Собор Святого и Равноапостольного князя Владимира в Киеве», 1898). Він був піонером кольорового фотодруку. Для повноколірного зображення виконували знімки через кольорові фільтри. З цих фотозображень виготовляли поліграфічні матриці для друку кольорових фотоілюстрацій. Сучасні фахівці

друкарської справи зазначають особливо високу якість таких із них, як «Киев теперь и прежде» (автор — М. Захарченко), «Собор св. Владимира в Киеве» (автор — І. Александровський; містить 42 великі фототипії та 105 фотоцинографій у тексті; 1898), «История искусств» (автор — С. Байе; містить 350 ілюстрацій і 30 фототипічних таблиць; 1902), «Старожитності Наддніпрянщини» (автори — Богдан і Варвара Ханенки, 1899–1907). У друкарнях Кульженка випустили популярні свого часу альбоми видів Києва, Одеси, Житомира, Парижа, «Альбом художника Саврасова», «Альбом Киевской сельсько-хозяйственной и промышленной выставки 1896 года», «Иллюстрированный сборник Киевского литературно-художественного общества», вийшли друком твори Тараса Шевченка, Івана Нечуя-Левицького, Олени Пчілки, збірка перлин української поезії «Квіточка», антологія «Вік», декламатор «Розвага» тощо, брошура Тадея Рильського «Про херсонські заробітки, коли і як їх шукати, і що коштує туди дібратися по залізній дорозі або пароплавом».

Кольорова фотоілюстрація з альбому видавництва С. Кульженка «Собор Святого и Равноапостольного князя Владимира в Києве», 1898

Стефан Кульженко. Вид на Міський музей із Царської площі

Художньою фотографією активно займався Василь Стефанович Кульженко, член товариства фотографів-аматорів «Дагер» і Київського товариства старожитностей і мистецтв, професор естетики, історії і техніки книгодрукування, син знаменитого видавця.

Пріємная зала фотографіи С. В. Кульженко.

Уже на кінець XIX ст. київська фотографічна школа перетворилося на один із провідних центрів фотосправи не лише в Російській імперії, але й у Європі. Саме в Києві вперше в Російській імперії розпочалося систематичне викладання фотографічних дисциплін у навчальних закладах, а також було здійснено важливі наукові дослідження в галузі світлопису. Зокрема, у 1896 році було започатковано курси з теоретичної та практичної фотографії як окремого виду мистецтва при Київському відділенні Імператорського російського технічного товариства (КВ ІРТТ) та в технічній лабораторії Університету Святого Володимира.

Майстри видових фотографій другої половини XIX ст., що дійшли до нашого часу, зберегли для нас обличчя старого Києва. А багато архітектурних пам'яток, зафіксованих на них, уже стали історією: Михайлівський Золотоверхий собор, Пирогоща, Десятинна церква, Микільський військовий собор, пам'ятники Миколі I й Олександрю II та ряд інших пам'яток були знесені. Завдяки світлинам перших київських фотографів ми можемо зазирнути в минуле, побачити, який вигляд мало наше місто понад століття тому, упізнати деякі відомі місця й порівняти, як вони змінилися сьогодні.

У презентації використано світлини з колекції Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного (фото В. Висоцького, Д. Біркіна) та з відкритих джерел. Висловлюємо вдячність за надані матеріали завідувачці відділу Музею історії Києва Ользі Друг.

Упорядники: Ананьєва Т.Б., Будзинська Н.М., Чекановський А.А.

Джерела

<https://fototikon.blogspot.com/2016/08/Simzen-Sichevsky-Old-Kiev-fotoatelier.html>

Олексій Сімзен-Сичевський. Давні Київські фотографії та їхні знімки старого Києва.

<https://news.obozrevatel.com/kiyany/life/v-seti-pokazali-kak-vyiglyadel-staryij-kiev-v-1872-m-godu-na-snimkah-voennogo-inzhenera-arhivnyie-foto.htm>

В сети показали, как выглядел старый Киев в 1872 году на снимках военного инженера. Архивные фото.

https://project.weekend.today/photographer_kyiv

Від шедевра до листівки.

<https://fototikon.blogspot.com/search/label/%D0%A%D0%B8%D0%B5%D0%B2>

<https://bigkyiv.com.ua/svitlyny-starogo-kyueva-lantsyugovuj-mist-fotografy-shpyguny-ta-lystivka-z-vydom-na-tyurmu/>

Тетяна Ніжинська. Світлина старого Києва: Ланцюговий міст, фотографії-шпигуни та листівка з видом на тюрму.

<http://spraga.info/2021/06/03/starij-kiiv-na-foto-hto-voni-pershi-fotografi/>

Старий Київ на фото. Хто вони – перші фотографії.

<https://kyivpastfuture.com.ua/starovynni-lystivky-z-vydamy-kyueva/>

Старовинні листівки з видами Києва.

<https://proza.ru/2012/06/17/1056>

Влад Калганов. Фотоательє и фотографы старого Крещатика.

<https://proza.ru/2019/03/11/1790>

Влад Калганов. Крещатик. Фотоательє и фотографы.

<https://proza.ru/2019/04/13/1737>

Влад Калганов. Киев. Общество фотографов-любителей.

<https://drive.google.com/file/d/1H-yOS1V2cZUWNPDQZ677FSHHeA7bWLyq/view?fbclid=IwAR3gCk3KUQFhJ2HA1cuFVSZ-SqfwqAXTsYP58pW0za-BWmXF18jF-U0Bp0>

Родина Кульженків

Попов А. Архитектурные фотографии генерала Д. Г. Биркина. Альманах «Потребитель. Фототехника и видеокамеры. Экспертиза и тесты», 2007, с. 162-165.